
Zlatá bula Karla IV.

Matouš Vanča

Zlatá bula je nepůvodní označení pro zákoník vydaný Karlem IV. roku 1356, jenž upravoval základní ústavní uspořádání Svaté říše římské a v zásadě platil až do jejího zániku, tedy celých 450 let. „Zlatých bul“, tedy listin zpečetěných kovovou pečetí (bulou) ze zlata, vydával Karel velké množství, tento zákoník však nabyt takového významu, že kolem roku 1400 se obecný termín „zlatá bula“ začal ztotožňovat právě s tímto dokumentem jako jeho všeobecně srozumitelný název. V českém prostředí ovšem vzhledem k široké známosti *Zlaté buly sicilské* bývá používán pojem „*Zlatá bula Karla IV.*“ či „*Zlatá bula pro říši*“.

Dochovalo se celkem sedm originálních exemplářů, jež byly vyhotoveny pro pět ze sedmi říšských kurfiřtů (arcibiskupové mohučský, kolínský a trevírský, český král, falckrabě rýnský) a pro města Norimberk a Frankfurt nad Mohanem (ta do nákladného vyhotovení vlastního exempláře investovala, neboť *Zlatá bula* potvrzuje a posiluje jejich význam). Naopak zbývající dva kurfiřti (vévoda saský a markrabě braniborský) pravděpodobně z finančních důvodů od pořízení vlastní kopie upustili. Český exemplář přešel v průběhu dějin do habsburských rukou a dnes je uložen ve vídeňském archivu.

Význam Zlaté buly spočívá především v tom, že kodifikuje pravidla volby panovníka Svaté říše římské. V minulosti totiž nejednou docházelo k nejasnostem ohledně toho, jaká volba je právoplatná (zda jednomyslná či většinová, zda jde o většinu přítomných či většinu všech kurfiřtů) a kdo vlastně disponuje volebním hlasem (teprve v průběhu 13. století se počet kurfiřtů ustálil na sedmi, nejednou si ovšem titul, k němuž kurfiřtský hlas příslušel, nárokovalo více osob). V krajním případě vedly rozbroje k tzv. dvojí volbě, po níž se za vítěze prohlašovali hned dva kandidáti, což říši uvrhlo ve zmatek a boje o trůn (k poslední dvojí volbě před vydáním *Zlaté buly* došlo roku 1314). Odstranění možnosti takového rozkolu jednou provždy je jakožto účel vydání zákoníku výslovně uvedeno v rozmáhlém úvodu. „Každé království, je-li rozděleno, pustne... Ty, Závisti, mnohokrát jsi vložila rozkol mezi sedm volitelů Svaté říše, přestože svými voliteli má být Svatá říše osvětlována jako sedmi zářícími svícny, v jednotě Ducha sedmi podob.“ Výmluvné je také to, že text Zlaté buly zcela ignoruje papeže, kteří nejednou do okolností říšské volby zasahovali, ba dokonce si činili nárok rušit její platnost či zvoleného panovníka schvalovat.

K vydání takto závažného ústavního dokumentu přistoupil Karel záhy po své císařské korunovaci. I s nově nabytou autoritou však v žádném případě nejde o prosté nadiktování jeho svrchované vůle, naopak, *Zlatá bula* je výsledkem kompromisů a trpělivého vyjednávání s ostatními kurfiřty, a to nejprve na sněmu v Norimberku (prosinec 1355/leden 1356) a poté na sněmu v Metách (listopad/prosinec 1356). Na obou sněmech Karel průběžně vyhlášoval právě dojednané články (na závěr pak proběhlo slavnostní vyhlášení celku, norimberské části 10. ledna 1356 a metské části 25. prosince 1356), takže *Zlatá bula* vznikala postupně a obtížně. To se podepsalo na samotném textu, který není zcela konzistentní ani stylisticky dokonalý – koncepty připravené v Karlově kanceláři byly na jednáních upravovány, formulace různě vypouštěny či naopak doplňovány podle výsledků vyjednávání, norimberská a metská část mají poněkud jinou formální úpravu a ani pořadí jednotlivých kapitol (celkem jich bula čítá 31) není zcela logické. Císařova únava z vleklých jednání, prokládaných velkolepými společenskými akcemi, se pravděpodobně promítla do ustanovení, jež v době konání sněmu zakazuje pořádání velkých hostin (kapitola XII).

Karel nezapomínal na hájení zájmů Koruny české, jejíž privilegia stejně jako postavení českého krále mezi kurfiřty měly být *Zlatou bulou* navždy potvrzeny. V kapitole VIII je tak Koruně české garantována soudní svrchovanost – žádná tamní

osoba se se svým sporem nemohla odvolat k vyšší autoritě než k soudu českého krále. V průběhu jednání si ovšem obdobná privilegia (či jejich potvrzení) vymohli i zbylí kurfiřti, takže v kapitole XI je v podstatě totéž zaručeno i duchovním kurfiřtům a na jejím konci (jakoby dodatkem na poslední chvíli) též kurfiřtům světským; i to ukazuje, jak složitě se znění zákoníku rodilo.

incipit aurea vni
la imperialium con
stitutionum. et pri
mo inuocatio ad sum
mum creatorem. o.

omni
potes
etern
deus
spes
vni

ta mundi. Qui celi
fabricator. aëres qui
editor orbis. Tu po
puli memor esto tu
i sic mitis ab alto
Prospice ne gressu
faciat ubi regnat e
rnis. Imperat ali
to leges dictante m
gera. Sed potius v
tute tu quem dili
gis huius. Celsus
insignis karoli de
us alme ministra

Ut valeat ductore
pio per amena vix
ta. florentium sepe
memorum sedesq
leatas. Ad latites
uitare pios ubi se
mina vite. Diuini

animantur aqua
a fonte superno. Re
ficata leges spiritus
mundatur a temp
tis. Ut messis que
at esse dei meritisq
future. Maxima ce
tenum cumulare
per horrea fructus

V první řadě text *Zlaté buly* upravuje průběh volby panovníka a právní postavení kurfiřtů; do podrobností jsou zde rozvedeny – pro středověk tak významné – záležitosti ceremoniální. Frankfurt je potvrzen jako místo volby, Cáchy jako místo královské korunovace (místem císařské korunovace měl být nadále Řím) a Norimberk jako místo prvního sněmu nového panovníka. Touha zabránit rozkolu vysvítá z ustanovení o nástupnictví světských kurfiřtů (aby si volební hlas nemohly nadále nárokovat různé větve rodů) a o neoddělitelnosti volebního hlasu od vlády v příslušném území (aby si např. sesazený a vyhnaný český král nemohl dále nárokovat kurfiřtský hlas, jako tomu bylo roku 1314 v případě Jindřicha Korutanského). Některá ustanovení se obecně zabývají udržováním říšského míru (kapitoly o pravidlech pro vyhlašování opovědí, o odnímání lenních statků nehodným či o zákazu spikleneckých spolků).

Leitmotivem *Zlaté buly* je výrazné posílení úlohy kurfiřtů jakožto „sloupů říše“, kteří jsou výrazně odlišeni od všech ostatních říšských knížat a je zdůrazněn jejich význam (mj. právě v ceremoniální rovině). V kapitole XII se navíc píše, že kurfiřti („základní kameny a neotřesitelné pilíře“) by se měli každý rok nejméně jednou sejít a jednat „o blahu říše a světa“ – sedmero knížat je tak povýšeno na jakýsi permanentní vládní výbor, který měl fakticky spolu s panovníkem (jenž měl být napříště téměř bez výjimky sám jedním z nich) řídit osudy říše. Za tímto účelem měli dokonce (kapitola XXXI) svěští kurfiřti svým následníkům zabezpečit výuku italského a slovanského (českého) jazyka. Obě tato ustanovení sice zůstala pouze na papíře, faktem však zůstává, že kurfiřti už napříště fungovali jako jasně ohraničený vyšší stav a základní kontury jejich zvláštního právního postavení, jakož i průběhu volebního aktu zůstaly nezměněny až do napoleonských válek (ačkoli v posledním období existence Svaté říše římské se počet kurfiřtů postupně zvyšoval). Zákoník platný po staletí je tak nejlepším důkazem Karlova státnického umění.

Rozšiřující literatura:

Karel IV. Státnické dílo. Richard MAŠEK – Marie BLÁHOVÁ. Praha: Karolinum, 2003.

KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378)*. I. díl. Praha: Karolinum, 1993.